

HET WOORD VAN DE WEEK

ORGAAN VAN DE HUMANISTISCHE LUISTERKRING

Administratie Humanistische Luisterkring, Oudegracht 152, Utrecht. Postgiro 58.
Abonnementsprijs f 4,- per jaar. Buitenland f 5,60 per jaar, voor België f 4,60.
Losse nummers f 0,25.

DE KERK EN HET RASSENVRAAGSTUK

Aangezien we het alleen nog maar in de krant hebben gelezen, weten we nog niet wat de generale synode van de Nederlandse Hervormde Kerk er toe heeft bewogen een herderlijk schrijven uit te geven over het rassenvraagstuk. Tot nu toe was het ons niet opgevallen, dat er bij de Nederlandse protestanten ten dien aanzien gedachten zouden leven, die voor de synode aanleiding zijn om met nadruk en op ernstige toon daarover een uitspraak te doen. Die uitspraak is voor geen andere uitleg vatbaar, dan dat de christen elke gedachte aan rassendiscriminatie behoort uit te bannen. Het wordt diep beschamend genoemd dat men in kringen buiten de kerk vaak meer oog heeft voor de mede-menselijkheid dan vele christenen; „er zijn humanisten die in dit opzicht de christenen in gebreke stellen”.

We weten eigenlijk niet of we met die laatste uitspraak, hoe vleidend ook, zo erg gelukkig moeten zijn. Er klinkt ons nog te veel in door de gedachte van de superioriteit van het christelijk geloof ten aanzien van de niet op dit geloof gebaseerde levensovertuiging. Maar we hebben de neiging het maar als voor intern gebruik bedoeld te beschouwen, zoiets in de trant van de moeder die tegen haar oudste kind zegt: foei, wat zit je met je eten te knoeien, kijk eens naar je kleine zusje, hoe netjes of die het er af brengt. Een en ander neemt niet weg, dat we het van groot belang achten, dat de synode in haar kring het vraagstuk aan de orde stelt. Ze gaat zelfs zover, dat ze ten aanzien van het rassenvraagstuk voor de christen een viertal taken opsomt. Het komt er o.a. op neer, dat er actief moet worden meegedacht hoe achterlijke begrippen en misstanden die-

nen te worden opgeruimd.

Het is te hopen, dat het woord van de synode ook elders in de wereld gehoord zal worden, al zal men zich daarover in de kringen van de kerk wel niet zo erg veel illusies maken. Met name zou het heel plezierig zijn als de christenen in Zuid-Afrika en de zuidelijke staten van Amerika er kennis van konden nemen en er naar handelen. Waarmee niet gezegd wil worden, dat daarmee het probleem zou zijn opgelost, want daarbij spelen ook nog andere zaken mee, b.v. van economische aard.

En als we ook iets tot de eigen parochie mogen zeggen, men wil in onze kring nog al eens opmerken, dat wanneer de synode een uitspraak doet het hoofdbestuur van het Humanistisch Verbond niet mag achterblijven. Wat nu het rassenvraagstuk betreft, is dat in zekere zin al gebeurd. In april 1953, dus bijna tien jaar geleden, heeft het congres er kennis van kunnen nemen, dat het toenmalige hoofdbestuur de suggestie om aandacht te besteden aan de achtergebleven gebieden en het rasfenprobleem overnam en daartoe een commissie zou samenstellen. Die commissie, in een aantal subcommissies verdeeld, heeft haar rapporten uitgebracht en die zijn door het hoofdbestuur van het Humanistisch Verbond aanvaard. Zo komt het dat over het rassenvraagstuk in maart 1958 een publicatie is verschenen, die belangstellenden nog altijd kunnen aanvragen. In hoeverre de recente verklaring van de generale synode en in het algemeen het denken over dit vraagstuk tot herziening en aanvulling zouden kunnen nopen, is een andere zaak, die we hier niet vermogen te beantwoorden, ook al niet omdat we het herderlijk schrijven nog niet onder ogen hebben gehad.

rapport humanisme en sociale gerechtigheid

Van dit rapport is zo juist een ongewijzigde herdruk verschenen.

Zij, die dit nog steeds zeer actuele rapport in hun bezit willen hebben, kunnen dit bestellen door storting of overschrijving van f 1,25 op postrekening no. 30.49.60 t.n.v. het Humanistisch Verbond — Utrecht, met vermelding: „Rapport H.S.G. no. 6301”.

ONZE NALATENSCHAP

Ik denk terug aan de eerste jaren na de oorlog. De vreugderoes, het gevoel van opluchting is geluwd. De bezetters zijn afgevoerd, er is weer voedsel, zieken worden weer geholpen en wij, we kunnen er weer op uit, niet zo geriefelijk als nu, maar het gaat dat was toen het enige belangrijke. Velen zijn met geestdrift aan de slag gegaan. In anderen is er het angstig wachten op wie nog niet terug zijn of de rouw om wie nooit meer terug zullen keren. En vooral onder jonge mensen is er ontredde en vrees voor de toekomst. Zal dit weer gebeuren? En dan nog erger? Dit was immers al de tweede keer. Ik heb toen meer dan eens moeten horen: „Jullie, je hebt ons opgevoed in een sprookjesland, nu weten wij wat er in de wereld te koop is. Hard moeten wij zijn, anders gaan wij er aan”; of „’t Is me iets moois wat jullie ons hebt nagelaten en wij maar zien, dat we onze weg vinden. Waarheen? En waartoe dient het?” Velen hebben het toch geprobeerd en niet zonder succes, ofschoon...

Er zijn ook anderen. Ik ontmoet ze nog, de mensen, die in '46 zo jong waren en die nu hetzelfde zeggen: „Waarheen en waarom eigenlijk, wat heeft het allemaal voor zin?” Maar het komt er niet emotioneel uit. Toonloos is hun stem, als zij verder praten, ontmoedigd zijn zij, door en door.

„En wat heeft de humanist dan te zeggen?” Ik hoor die vraag nog al eens. Vaak wordt er bij gedacht of gezegd: „De christen heeft voor zo iemand een boodschap, niet van hemzelf afkomstig, maar van Hem door wie hij zich gezond weet. Hij getuigt van het heil, dat vertrouwen op God en geloof in Christus de mens in nood brengt, maar de humanist... Inderdaad, wij humanisten hebben geen boodschap door meer dan menselijke macht ondersteund. En wie diep in zichzelf naar zulk een bevrijdend woord verlangt, wij kunnen hem niet helpen. Maar zo luidt mijn tegenvraag: „Hoe moeten wij de mensen tegemoet treden, die met zo'n boodschap niets weten aan te vangen? Die, als zij zo worden toegesproken het hopeloze gevoel krijgen in het geheel niet begrepen te worden? Zij hebben ook recht op aandacht en zorg, en zo zijn er velen. Kan de humanistische geestelijke raadsman hen helpen? Ik dacht van wel, maar niet met een antwoord. Recepten heeft hij niet tot zijn beschikking. Evenmin komt hij met raad aan dragen. In zoverre draagt hij zijn naam ten onrechte. Integendeel, als iemand, die werkelijk in nood verkeert, menen mocht met goede raad geholpen te zijn, zal hem duidelijk gemaakt moeten worden, dat er iets anders nodig is.

De taak van de humanistische raadsman is zich zo zeer in de situatie van de ander verplaatsen, dat hij in staat is te helpen bij het zoeken van de weg, welke de betrokkene zal moeten gaan om uit zijn moeilijkheden te komen. Het eigenlijke werk komt dan voor die ander. Dat lijkt een al te gemakkelijke oplossing, alsof men de mens, die hulp zo bitter nodig heeft, stenen voor brood geeft.

Maar zo is het niet. De goede raad, een artikel, waar mensen in moeilijkheden gauw hun bekomst van hebben, een leer, in volle overtuiging en met goede bedoelingen aangeprezen, dat zijn voor deze mensen de stenen. En het brood? De warme belangstelling van een ander mens, die hem op zijn moeilijke tocht door het leven een eind weegs begeleidt van iemand, die er helemaal bij is, als hij zijn nood klaagt, dat hij niet verder kan. Daarom moet de raadsman allereerst kunnen luisteren, overgegeven luisteren, zodat de ander merkt, dat er iemand is, die zich om hem bekommert. Hij weet dan, dat hij er niet alleen voor staat. Dat helpt. Om de uitweg te vinden? Natuurlijk niet. Wel echter om de geknotte levenswil weer te doen uitgroeien. En minstens even belangrijk is het, dat zo een atmosfeer ontstaat, waarin het eigenlijke werk beginnen kan.

Het eigenlijke werk, dat bestaat uit het samen zoeken naar een helder inzicht in de hachelijke situatie, waarin de betrokkene is geraakt, een situatie, die hoe triest zij ook mag zijn, aanvaard moet worden als uitgangspunt. Alleen, indien deze droevige werkelijkheid genomen wordt, zoals zij is, bestaat de mogelijkheid een weg er uit te vinden. En ook daar staat hij dan niet alleen voor. Samen met de raadsman zal hij nu kunnen ontdekken welke zijn weg uit de moeilijkheden is.

Tenslotte zal hij echter zelf die weg moeten gaan. Voor de raadsman blijft de taak met hem mee te gaan, totdat dit niet meer nodig is. Dit zijn een paar algemene opmerkingen, die u enig idee ervan geven, hoe de humanistische geestelijke raadsman te werk gaat. De ondervinding leert, dat menig ongodsdienstige zo geholpen kan worden.

Zijn er nu onder u nog, die mompelen: „Ja, ja, dat gaat zo maar?” Laat mij die dan geruststellen. Wie langere tijd achtereen geprobeerd heeft zoiets te doen, weet maar al te goed, dat het verre van eenvoudig is. Hij boekt menige teleurstelling. Hij is in meer dan een geval zich pijnlijk bewust geworden van zijn onmacht. Maar als hij zich dan te binnen brengt, waarom hij er aan begonnen is, en dat kort na de oprichting van het Humanistisch Verbond mensen, die dringend hulp nodig hadden, ongevraagd tot ons kwamen en daarbij denkt aan de keren, dat hij wel slaagde, dan bezwaart hem dit niet.

Het is zo nodig, dat dit werk gedaan wordt. De welvaart neemt toe. De werkmogelijkheden zijn zo talrijk, dat het moeilijk valt ons voor te stellen hoe geheel anders dit ruim dertig jaar geleden was. De mogelijkheden na gedane arbeid ontspanning binnens- of buitenshuis te vinden zijn vele. Tal van uitvindingen vereenvoudigen het dagelijks leven. Vereenvoudigen, ja maar in ander opzicht schijnen zij het te compliceren. Immers nu de stoffelijke nood vrijwel verdwenen is, komen geestelijke moeilijkheden steeds vaker voor, juist bij mensen, die geen enkele reden hebben over gebrek aan de normale levensbehoeften te klagen.

Hoe kan dat? Is het een teken van innerlijke spanningen verwekt door de ingrijpende, maatschappelijke veranderingen? Verstaan zij niet de kunst om met de nieuwe mogelijkheden op een verstandige manier om te gaan? Komen de eisen, die het moderne leven stelt in botsing met essentiële behoeften van de menselijke natuur? Ik denk aan het steeds hoger opgevoerde levenstempo, dat geen tijd laat voor werkelijke rust en bezinning. Ik denk ook aan het steeds talrijker worden van oppervlakkige contacten tussen mensen, die hen ongeschikt maken voor een dieper gewortelde omgang met anderen. Ik denk aan de daaruit voortkomende vereenzaming, die zich op de duur niet laat overschreeuwen door het tumult van het altijd haastig verdergaan. Hoe dit zij, geestelijke bemoeienis met de medemens, ook met de buitenkerkelijke is dringend nodig. De humanistische geestelijke raadsman kan dit telkens weer opmerken.

Dat dit werk nog steeds niet in voldoende omvang ter hand genomen kan worden, dat bezwaart hem wel.

Het zijn niet alleen de ontmoedigden, die ons nodig hebben, ook degenen, die stuurloos in een hun vijandige wereld ronddolen. Zij die eenzaam zijn te midden van de vele mensen, die zij „kennen”. Zij, die zich onbegrepen wanen of miskend. De conformisten, die veiligheid zoeken in het levenspatroon van „iedereen” zonder veel overtuiging en met een geheime onvrede, doordat zij zó niet zichzelf kunnen zijn. De oververzadigden, die zich in allerlei henzelf niet bevredigende genoegens storten om hun innerlijke onrust te ontlopen. En zoveel anderen.

Men vindt ze overal, maar er zijn delen van ons land, die extra aandacht vragen. Het zijn die, waar stelselmatige industrialisatie de levensgewoonten snel wijzigt, waardoor conflicten en nieuwe tegenstellingen worden opgeroepen. Het zijn ook de nieuwe wijken in de grote steden, waar de van het platteland binnenkomenden met ontworteling bedreigd worden. De maatschappelijke pro-

blemen, die dit meebrengt liggen op het arbeidsveld van het georganiseerde maatschappelijk werk. Maar veel blijft er te doen voor hen, die geestelijke hulp kunnen geven.

Wij zijn op weg, maar kunnen nog slechts een klein gedeelte van het braak liggende arbeidsveld bewerken. De vele vrijwilligers, die al jaren lang een groot deel van hun vrije tijd hieraan geven, de enkele vrijgemaakten, die zich geheel kunnen inzetten, zij hebben handen vol werk. Maar er blijft nog zo veel, zo heel veel ongedaan. Wij zouden meer geschoolde mensen moeten kunnen aanstellen. Wij zouden de verdere vorming en voorlichting onzer vrijwilligers intensiever ter hand moeten kunnen nemen. Wij zouden... ik bespaar u de opsomming van al wat nog nodig is. U begrijpt immers al lang, dat ik van morgen een dringend beroep op u doe ten bate van de Stichting Steunfonds Praktisch Humanisme (giro van de penningmeester te Amersfoort 6168), het fonds, dat ons de middelen verschaft het werk voort te zetten en uit te breiden. Alleen indien deze arbeid gedragen wordt door een groeiend aantal landgenoten, zodat elk jaar het geld ruimer vloeit dan het vorige, zullen wij in staat zijn deze taak steeds beter te verrichten.

Voor alles gaat het hier om *mensen*, die het spoor bijster geraakt zijn en die geestkracht en levensvreugde terug kunnen winnen, als zij de aandacht krijgen, die zij behoeven.

Daarnaast om hen, die hun weg door het leven pas begonnen zijn. Welke wereld zullen wij hun nalaten? Een, waarin de stoffelijke armoede weliswaar ver is teruggedrongen, maar de geestelijke verarming om zich heen blijft grijpen, springstoffen ophopend in onze samenleving, die een vernietigende explosie kunnen veroorzaken? Zullen weer en erger hun verwijten opklinken of zal dit voorkomen worden? Helpt ons mee het zover te brengen. Stichting Steunfonds Praktisch Humanisme, Amersfoort, giro 6168. Ik dank u bij voorbaat.

D. H. PRINS

u komt toch ook?

Wij vestigen onze lezers op ons vakantie-oord „De Ark” te Nunspeet.

Bent U er al eens geweest? Vraag eens een folder aan:

Belvédèrelaan 14 — Nunspeet

Telefoon no. 03412—2404

Humanistische Correspondentiekring voor huwelijkscontacten opgericht door het Humanistische Verbond, verleent bemiddeling bij het leggen van contacten tussen personen, die een huwelijkspartner zoeken.

Inlichtingen postbus 210, Utrecht, Gaarne 24 ct aan postzegels insluiten. (adv.)

**GIRO
6168**

**Stichting Steunfonds
Praktisch Humanisme**
te Amersfoort, Curaçolaan 16 c

HUMANISTISCH VORMINGSONDERWIJS

Misschien is het U bekend, dat de onlangs aanvaarde Wet tot regeling van het voortgezet onderwijs, de z.g. Mammoetwet, het mogelijk maakt, dat te zijner tijd op de openbare school vormingsonderwijs wordt gegeven door het Humanistisch Verbond, zoals godsdienstonderwijs door de kerken. In het oorspronkelijke ontwerp, dat in oktober van het jaar 1958 bij de Tweede Kamer werd ingediend, was hierin niet voorzien. Eén der artikelen van de wet bepaalt, dat op verzoek van kerkelijke gemeenten of plaatselijke kerken de leerlingen van openbare scholen in de gelegenheid worden gesteld godsdienstonderwijs te volgen van leraren, daartoe door die kerken aangesteld. De schoollokalen worden dan, zonedig verwarmd en verlicht, kosteloos beschikbaar gesteld, terwijl aan de kerken een vergoeding kan worden toegekend. Een soortgelijke bepaling voor niet-kerkelijke organisaties op geestelijke grondslag ontbrak in het wetsvoorstel.

Tegen deze discriminatie kwam het Hum. Verbond direct in het geweer. Het richtte zich tot de minister van Onderwijs en tot de Tweede Kamer met het verzoek de mogelijkheid te scheppen, dat genootschappen op geestelijke grondslag vormingsonderwijs zouden kunnen geven.

De minister voelde hiervoor niets en was van oordeel, dat aan dergelijk onderwijs geen behoefte bestond; een argument, dat het H.V. niet vreemd in de oren klinkt. Immers ten aanzien van de geestelijke verzorging in de kazerne heeft de minister van Defensie destijds hetzelfde opgemerkt. Een enquête heeft toen overduidelijk aangetoond, dat deze mening onjuist was. Bij de behandeling van het ontwerp in de Tweede Kamer werd nu door de Heer Kleiwegt een amendement ingediend, in overeenstemming met de verlangens van het H.V. Dat amendement werd tenslotte aangenomen, zij het met de discriminerende verandering, dat de ouders de wens te kennen moeten geven, dat hun kinderen vormingsonderwijs ontvangen. Discriminerend, omdat een dergelijke eis niet gesteld wordt bij het godsdienstonderwijs. Dit wordt gegeven op initiatief van de kerken zelf, om vormingsonderwijs moet worden gevraagd. Overigens heeft de Kamer in dezen wel zeer humanistisch gedacht, want het H.V. heeft zich altijd uitdrukkelijk op het standpunt gesteld, dat het zijn diensten aanbiedt aan hen, die daarvan gediend zijn: elke dwang, direct of indirect moet afwezig zijn. En zo is dus het vormingsonderwijs in de eerste plaats een zaak van de ouders. Trouwens ook van de leerlingen, omdat ook zij, naar ons oordeel, nimmer gedwongen mogen worden, dit onderwijs te volgen.

Wat verstaan we nu onder vormingsonderwijs? Het is niet zó, dat de Mammoetwet ons eerst met dit onderwerp confronteerde. Reeds van de oprichting van het Verbond af had het onze volle aandacht. Onder meer verschenen hierover verschillende rapporten. Eén ervan formuleert het aldus: „Onder humanistische vorming wordt verstaan de doelbewuste behandeling van levensbeschouwelijke vragen in cursussen voor jongeren, ten-

einde de deelnemers te helpen bij het zoeken naar een verantwoorde levenshouding en het vormen van een eigen overtuiging”. De jeugd, vooral die op de leeftijd van het voortgezet onderwijs, stelt zichzelf en anderen vragen van levensbeschouwelijke aard: over de zin van het leven, over goed en kwaad, over leed en schuld, over God en godsdienst, enz. De jongere ontdekt zichzelf, komt open te staan voor geestelijke waarden, zoekt zijn plaats in het leven. Het leven stormt op hem af, het verwacht hem; er is veel onzekerheid, veel twijfel. En onze tijd maakt het de jeugd zeker niet gemakkelijk. Normen en tradities verliezen hun gezag, internationale problemen van kernbewapening, koude oorlog, nationalisme, honger, geven een gevoel van onveiligheid en dreiging. In die wereld moet de jongere zijn weg vinden. Hij tracht te komen tot ordening van zijn gedachten en gevoelens, tot het vormen van een levensplan. Hij zoekt naar een verantwoorde levenshouding, naar een uitgangspunt, een centrum in zijn bestaan. Het doel van de humanistische vorming is hem daarbij te helpen. De nadruk valt erop, dat hij het zelf is, die de oplossing van zijn levensproblemen zal moeten vinden, en dat het gaat om het vormen van een eigen overtuiging. De jongere moet opgroeien tot een zelfstandig, volwassen mens, met een eigen oordeel en met een besef van verantwoordelijkheid tegenover zichzelf en anderen. Daarbij kan de volwassene leiding geven, maar hij moet dit doen met grote reserve, zich ervoor hoedend zijn eigen oplossingen en denkbeelden op te dringen, in het volle besef, dat de ander zijn eigen persoonlijkheid moet ontplooiën en zijn eigen leven moet leiden.

Daarom ook is het zeker niet de bedoeling van het vormingsonderwijs de leerlingen op te voeden tot humanisten, zodat de vorming pas geslaagd mag heten, wanneer de deelnemers lid zijn geworden van het H.V. of een verwante organisatie. Uiteraard zal over het humanisme gesproken worden, over zijn inhoud en zijn waarde voor dit leven, maar stellig niet hierover alleen.

Wil de leerling een verantwoorde keus doen, dan zal hij in contact moeten worden gebracht met andere opvattingen, andere levensovertuigingen. Ook met het christendom in zijn verschillende vormen. De betekenis van christendom en kerken was en is in onze westerse samenleving zo groot, dat we onze kinderen tekort zouden doen, wanneer we hun de kennis daaromtrent onthielden. Jongere leerlingen kunnen we bijbelse verhalen vertellen en hen in aanraking brengen met het Oude, en vooral met het Nieuwe Testament. De onwetendheid op dit gebied is vaak ontstellend groot; trouwens niet alleen in buitenkerkelijke kring.

Omdat vele ouders ervan overtuigd waren, dat het gewenst was, dat hun kinderen toch iets van deze dingen hoorden, stuurden zij hen naar de schoolcatechisatie, vaak naar die van een vrijzinnig-christelijke predikant. Zij vonden deze oplossing niet geheel bevredigend, maar er was nu eenmaal geen andere mogelijkheid. Wel werden hier en daar hu-

manistische vormingscursussen gegeven buiten schoolverband, maar de organisatie hiervan was slechts op beperkte schaal mogelijk. Daardoor bleef er bij humanistische ouders grote behoefte aan vormingsonderwijs bestaan en het is verheugend, dat thans de Mammoetwet de mogelijkheid schept in schoolverband aan dit verlangen te voldoen. Het zal duidelijk zijn, dat catechisatie en vormingsonderwijs de vragen van levens- en wereldbeschouwing niet op dezelfde wijze benaderen. Bij alle verschillen die er binnen het christendom zijn, en die vaak het karakter van de catechisatie bepalen, zal het toch zó zijn, dat de catechisatie op de een of andere wijze het christendom brengt als de ware godsdienst, de bijbel als Gods woord, en Christus als de weg, de waarheid en het leven. Dit bepaalt de houding tegenover andere godsdiensten en overtuigingen, ook tegenover het modern humanisme. Op vele catechisaties wordt ternauwernood over de andere grote godsdiensten gesproken, of deze worden beoordeeld en te licht bevonden, gemeten naar christelijke maatstaven. Voor het humanisme, dat bij zijn pogingen om mens en wereld te verstaan, niet uitgaat van enige bijzondere openbaring, staan principieel gesproken, christendom, islam en boeddhisme op één lijn. Al zal natuurlijk het christendom in onze westerse cultuurkring het meest onze aandacht hebben. Al deze godsdiensten zijn belangrijk als uitingen van geestelijk leven en als antwoorden op de grote vragen, die het bestaan ons stelt. Daarom zal op vormingscursussen hierover zeker uitvoerig gesproken worden. We zijn er ons van bewust, dat elke godsdienst voor de aanhangers een unieke betekenis heeft, waarom ze hem een plaats geven naast en meestal boven andere godsdiensten. Ook al kunnen wij dit zelf niet zo zien, toch trachten we ons in te leven in hun gedachtenwereld; onze leerlingen zullen dan iets meer begrijpen van de woorden en gedragingen van anderen, met wie ze in aanraking komen. En eerst dan zijn ze in staat hun eigen houding te bepalen.

Willen we onze jongeren helpen bij het zoeken naar een verantwoorde levenshouding, dan kan het ook nuttig zijn met hen te spreken over denkbeelden van grote filosofen, over de wijze waarop die de problemen aanpakten. Het is natuurlijk niet de bedoeling een min of meer volledig overzicht te geven van de geschiedenis van de filosofie; steeds moet ons voor ogen staan, dat slechts datgene van belang is, wat bijdraagt tot de vorming van de leerlingen. Daarbij moet ook rekening gehouden worden met de leeftijd en ontwikkeling. Zo kan men de jonge leerlingen vertellen over leven en daden van grote figuren in heden en verleden, die hen inspireren en tot voorbeeld zijn, terwijl de ouderen meer belangstelling zullen hebben voor een behandeling van vraagstukken van theoretische en praktische aard.

Het is zeker niet de bedoeling alleen maar docerend te werk te gaan, of maar weer meer feitenkennis bij te brengen. De aangeboden stof kan heel goed uitgangspunt zijn voor discussies over vragen, die de leerlingen bezighouden: vragen over goed en kwaad, over vriendschap en liefde, over leven en dood, enz. Willen deze discussies zinvol zijn, dan moeten de groepen niet te groot wezen;

15 deelnemers is misschien wel 't maximum. Het is de taak van de leraar te zorgen dat het gesprek geen gedaas wordt, dat de toon correct blijft en dat allen meedoen. Op deze wijze kan het vormingsonderwijs een belangrijke steun verlenen bij de groei naar volwassenheid.

Wat is de plaats van dit onderwijs naast de andere schoolvakken? Misschien betwijfelt men de noodzaak ervan. Is niet elk onderwijs, als het goed is, vormend? Waarom dan nog een vak ernaast? Inderdaad zit er een element van waarheid in deze bedenking. Goed onderwijs werkt mede aan de vorming van de persoonlijkheid. Juist in onze tijd legt men er de nadruk op, dat de school niet alleen een onderwijsinstituut is, maar ook een opvoedende taak heeft. Het geschiedenisonderwijs bv. wil niet in de eerste plaats allerlei wetenswaardigheden bijbrengen, allerlei feitenkennis overdragen, maar het wil inzicht verschaffen in historische samenhangen, ook inzicht in de eigen tijd, en de leerlingen aan het denken zetten over de mens in de samenleving. Zo biedt ook het literatuuronderwijs volop gelegenheid tot gesprekken over leven en wereld. Ongetwijfeld wordt op deze wijze bijgedragen tot de vorming van jonge mensen.

Maar niet alle lessen lenen zich hiertoe en niet alle schooltypen bieden hier evenveel mogelijkheden. Het gymnasium is in dit opzicht misschien wel erg bevoorrecht; vooral de Griekse literatuur noodt tot behandeling van grondvragen over het wezen van de mens, zijn taak in dit leven, over geldigheid van waarden, over de verhouding van individu en gemeenschap. Maar er zijn schooltypen, die meer rechtstreeks opleiden voor een bepaald beroep; dan ligt dat alles veel moeilijker, al probeert men ook daar het algemeen vormend karakter van het onderwijs niet uit het oog te verliezen. Bij vakken als geschiedenis en talen zal men trouwens lang niet altijd en vaak slechts incidenteel en terloops over levensvragen kunnen spreken. Het onderwijs in die vakken heeft een andere doelstelling en men zal het zich niet kunnen veroorloven systematisch en doelbewust op discussies aan te sturen. Bovendien zal op de openbare school de leraar zich een grote zelfbeperking moeten opleggen; wél stellen we niet meer de eis, dat de openbare school neutraal moet zijn, dus moet zwijgen over alles wat het geestelijk leven betreft, maar de docent, hoezeer levend en werkend vanuit zijn levensovertuiging, zal deze toch niet telkens expliciet aan de orde stellen. En zo is het begrijpelijk, dat er bij vele buitenkerkelijke ouders behoefte bestaat aan vormingsonderwijs voor hun kinderen, zoals de catechisatie dat biedt aan de christenen. In oktober van het vorige jaar werd het Centrum voor Humanistische Vorming opgericht, dat allen wil verenigen, die van de betekenis van dit onderwijs overtuigd zijn. Het verbaast ons niet, dat zich reeds een paar duizend ouders en andere belangstellenden hebben aangesloten. De taak van het Humanistisch Verbond zal zeker niet gemakkelijk zijn, veel voorbereidende arbeid moet worden gedaan, veel werk is reeds verzet, maar de opvoeding van onze kinderen tot vrije, zelfstandige mensen is al deze inspanning ten volle waard.

J. H. P. COLPA

Marcus Aurelius, keizer van het Romeinse rijk van 161 tot 180, aanvaardde de node zijn taak, maar vervulde deze met zichzelf nooit ontziend verantwoordelijkheidsbesef, hoe zwaar, ja schier ondragelijk, deze taak ook juist tijdens zijn regeringsperiode werd. Rome teisterden immers toen ramp na ramp: een pest, die miljoenen slachtoffers maakte, ontvolking, hongersnood in vele streken, voor een groot deel gevolgen van gevaarlijke invallen en oorlogen, die de vredelievende keizer dwongen, om de meeste jaren van zijn regeringstijd in kampementen of op slagvelden door te brengen. Bovendien moest de zachtmoedige, in zichzelf gekeerde, licht-melancholieke wijsgeer als verdediger van de bestaande orde op harde wijze het veld winnende Christendom bestrijden, hoogstwaarschijnlijk vaak met bloedend hart.

Binnen dit bestek is het onmogelijk in te gaan op deze en andere moeilijkheden van Marcus Aurelius' leven, noch op zijn persoonlijke zwakheden en inconsequenties, noch op alle zijden van het boekje met zelfbespiegelingen, die hij ons naliet.¹⁾ Ik bepaal mij tot het weergeven van enige uitingen, om althans een algemene indruk te geven van 's keizers levensbeschouwing, in hoofdzaak gebaseerd op de leringen van de Stoa, een wijsgerige school, die sedert ± 300 voor Christus in allerlei schakeringen vaste bodem in de Grieks-Romeinse wereld had gevonden.

Het Heelal is een samenhang van alles in de natuur: van alles in het verleden, in het heden en in de toekomst. Van goden, mensen, dieren, planten en de z.g. levenloze materie. Dit geheel is doordrongen door de Wereldziel, de Wereldgeest, de Wereldvrede, ook wel Godheid genoemd. Door het deelhebben daaraan van alles is alles met alles verwant. Wie als mens in harmonie met het Heelal wil leven, volgt de ook in hem levende Rede, geeft gehoor aan het hoogste en beste element in zich. Marcus Aurelius voelde zich op grond van zijn menszijn een zinvol deel van het Universum; zoals de vijgeboom dat is, wanneer deze zijn functie vervult.

Krachtens deze overtuiging aanvaardde hij de moeilijkheden, die zijn positie en zijn leven hem brachten en vervulde hij zijn plichten nauwgezet en met verantwoordelijkheidsbesef: Moge ons het doel van het Al soms ontgaan, wij mogen ons niet onttrekken aan onze door de Natuur opgelegde taak.

Vaak worden wij overweldigd door het bewustzijn van onze nietigheid tegenover de

grootheid en de eeuwigheid van het Universum. Azië, Europa, uithoekjes van het Heelal! Heel het heden: een moment in de eeuwigheid! De duur van het leven van een mens: een stip! Het lichaam is als een vervloeiende stroom, de ziel als een droom of als rook. Onze dood is een uiteenvallen van deze elementen, welgemoed te aanvaarden als in harmonie met de natuur. Zoals we ons leven aanvaarden in onderverping aan de wil van de Wereldrede.

Ieder mens is slechts een vonk van die Wereldrede. Alexander, zowel als zijn ezel-drijver, op gelijke wijze. *Beiden* gingen weer op in de Natuur en zullen eens vergeten zijn.

Krachtens zijn sterk gevoel van verantwoordelijkheid tegenover het Geheel en in de lijn van zijn overtuiging omtrent de wijze leiding van de Wereldgeest, wil Marcus Aurelius zich verheffen boven lust en leed, zich vrijhouden van smetten en schande, niet liegen of veinzen en tegenover zijn medemensen zich goed gedragen. Ik zal, zo zegt hij, trachten, nooit anti-sociaal te handelen, veeleer mij voegen naar mijns-gelijken en al mijn krachten ten algemene nutte aanwenden.

Wij zijn voor elkaar geboren en ik zelf, om anderen naar mijn beste krachten te leiden. Ontmoet ik een misdadiger of een vijand: ik weet, dat ook zij mij verwant zijn, dat zij onwillens en onwetens zondigen. Zij hebben als mens hun doel gemist, zij zijn afgedwaald. En bovendien: zij kunnen mij in het geheel niet deren. Ik wil daarom liefdevol en welwillend zijn jegens alle mensen en ten opzichte van die vijand in het bijzonder bereid zijn, hem op zijn dwaling te wijzen — niet verwijtend en ook niet met vertoon van edelmoedigheid, maar eenvoudig en oprecht. Wij mogen niemand schuldig oordelen en moeten ons zelf bewust zijn en blijven van onze fouten en zo anderen de vergiffenis schenken, die wij zelf zo zeer behoeven.

De Stoa heeft in het algemeen, en Marcus Aurelius in het bijzonder, met haar verkondiging van de gelijkheid en de saamhorigheid der mensen het inzicht verhelderd omtrent het gemeenschappelijke, dat alle mensen en mensengroepen verbindt en een stoot gegeven tot het ontwaken van een universeel gevoel van verantwoordelijkheid.

¹⁾ Vertaald door Nico van Suchtelen.

D. LOENEN

lezingen voor de radio

zo. 17 mrt. VARA 9.45 uur: G. Stuiveling: „Uit humanistisch oogpunt”.

zo. 24 mrt. VARA 9.45 uur: P. Thoenes: „Doe maar gewoon”.

zo. 31 mrt. VARA 9.45 uur: A. L. Constandse: „Illusies en Idealen”.

zo. 7 apr. VARA 9.45 uur: P. Spigt: „Een fout is 't kenmerk van 't ware”.

zo. 14 apr. VARA 9.45 uur: H. Jansen: „Humanistisch Pasen”.